

Emilia-Sanda Cîrceie

DEZVOLTAREA INTELIGENȚEI PREȘCOLARILOR ȘI ȘCOLARILOR MICI

The Development of the Preschools and Primary School Students Intelligence

Emilia-Sanda CÎRCEIE

Abstract: *Developing intelligence and competences at the preschools and primary school students reflects an increase in the educational quality both at the microsystem level as well as the macrosystem. The education provider at the level of the school units is actively involved in the process of strengthening institutional capacity to develop on one side the intelligence at primary students and on other side to decisively contribute in forming key competences in the field of integrated learning: communicating in Romanian language, mathematics and exploring the environment, music and movement, visual arts and practical abilities and personal development.*

Keywords: multiple intelligence, competence, euristic conversation.

Analizate în cadrul unui domeniu de intervenție pentru creșterea calității educației, rezultatele de excepție obținute de unii dascăli în dezvoltarea inteligenței la școlarii mici ar trebui procesate, apoi preluate de Ministerul Educației Naționale și introduse în Curriculum-ul la decizia școlii, în Curriculum-ul învățământului pregimnazial sau chiar în trunchiul comun. În centrul atenției este noțiunea numită *inteligență* și metodele care dezvoltă tipurile acesteia, complet eludate în documentul „Organizarea interdisciplinară a ofertelor de învățare pentru formarea competențelor cheie la școlarii mici. Program de formare continuă de tip blend learning pentru cadrele didactice din învățământul primar”.¹ În acest document ministerial sunt omniprezente competențele, considerate ansambluri structurate de cunoștințe, abilități și atitudini dezvoltate prin învățare, ce permit rezolvarea unor probleme specifice unui domeniu sau a unor probleme generale, în diverse contexte particulare. Complementară competențelor în actul educativ, inteligența este definită în unele dicționare ca o facultate de a descoperi proprietățile obiectelor și fenomenelor înconjurătoare și a relațiilor dintre acestea, dublată de posibilitatea de a rezolva probleme noi. În plus, inteligența apare, în alte dicționare, atât ca fapt real, cât și ca unul potențial, atât ca proces, cât și ca atitudine sau capacitate de a inova și inventa în situații inedite, atât ca formă și atribut al organizării mintale, cât și a celei comportamentale.

¹ ***, Suport de curs, Contract POSDRU/87/1.3/S/63113, Beneficiar: MEN, Editura ICOS, 2013.

"The Development of the Preschools and Primary School Students Intelligence", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 137-146

Analiza pornește de la faptul că fiecare școlar mic care urmează traseul grupa mare, clasă pregătitoare, clasa I, trebuie să obțină într-un mod calculat și inteligent un set de competențe cheie în domeniile de interes științific. În vederea pregătirii copiilor pentru a face față provocărilor lumii moderne, școala văzută de noi ca o instituție a ideilor valoroase trebuie să pună un accent deosebit pe dezvoltarea inteligenței copiilor, asociată cu formarea la aceștia de competențe, atitudini transversale și transferabile: „*Succesul în viața personală, profesională și socială e dat tocmai de capacitatea de a ieși din cutia disciplinară, de capacitatea de a realiza conexiuni care să conducă la realizarea eficientă a problemelor concrete*”².

Însă, urmărind exclusiv dezvoltarea de competențe, neglijând stimularea tipurilor de inteligențe identificate la școlarii din învățământul primar, școala ar direcționa instruirea micilor copii doar spre rezolvarea automată a unor probleme. Ca atare, scos dintr-un context instructiv cunoscut, bazat exclusiv pe competențe, micul școlar ar fi pus în dificultatea de a nu rezolva situații-problemă. Însă, dezvoltarea inteligenței copiilor mici, sarcina majoră a școlii actuale, presupune dezvoltarea capacității de a găsi soluții originale. Acestea pornesc de la operațiunea de a transfera spontan, rapid și eficient, informații de la o disciplină la alta, obținând capacitatea de a sintetiza și de a aplica cunoștințe, de a forma deprinderi, competențe acumulate prin studierea diverselor discipline în vederea rezolvării unor situații problemă. Legătura dintre dezvoltarea inteligenței și a competențelor este obligatorie în rezolvarea situațiilor problemă, fiecare dintre ele constituind o soluție insuficientă în abordarea lor, obligând la o propunere sinergică în vederea rezolvării lor.

Inteligența nu este doar un dat nativ, ci aceasta poate să se dezvolte prin diferite jocuri, prin diferite circumstanțe create prin joc, prin problematizări și diverse activități, dar, mai ales, prin conversații euristice. Prin intermediul acestora preșcolarii și școlarii mici sunt puși să rezolve diverse probleme sau să creeze ei probleme altora pentru înțelegerea, clarificarea, rezolvarea și însușirea de noi informații. Ca atare, conversația euristică este un procedeu metodologic modern care servește la obținerea unor cunoștințe noi și se aplică metodelor descoperirii și ale invenției. Aplicarea acestei metode aduce satisfacții deosebite școlarului mic

² Apud „Organizarea interdisciplinară a ofertelor de învățare pentru formarea competențelor cheie la școlarii mici. Program de formare continuă de tip „blend learning” pentru cadrele didactice din învățământul primar”, *Support de curs*, Contract POSDRU/87/1.3/S/63113, Editura ICOS, 2013, p. 4.

Emilia-Sanda Cîrceie

care devine parte activă a procesului educativ, etalând capacitatea acestuia de a gândi și de a opera în rezolvarea situațiilor-problemă noi. Acest aspect aparține gândirii logice, constituind o etapă superioară, o treaptă esențială a procesului de învățare. Descoperirea soluțiilor constituie o satisfacție specifică vârstei școlarelor mici ale căror acte de voluntariat sunt mai mari decât ale celorlalți elevi.

Ca rezultat al aplicării conversației euristice se manifestă dezvoltarea capacității creatoare a elevilor mici și îmbunătățirea tehnicii inovației acestora de tip intelectual, anume de a distinge, de a face diferențieri între situații, lucruri și procese diferite. Pentru a explica procesul de dezvoltare a diferitelor tipuri de inteligență identificate nu numai la preșcolari și școlari mici recurgem la limba latină, știința umanistă care, după propriile afirmații ale lui Mircea Eliade, Eugen Ionescu și Emil Cioran, le-a ordonat gândirea și le-a dezvoltat capacitatea intelectuală. Cele mai mari personalități ale culturii române a căror dimensiune intelectuală este recunoscută în întreaga lume au apreciat rolul acestei științe umaniste în disciplinarea propriilor minți prin organizarea, claritatea și forța sintetică a mesajelor diverse.

Dezvoltarea inteligenței este un proces de durată, în care sunt implicate procesele a trei verbe *docendi* ale căror conținuturi și capacitate de sinteză specifică limbilor clasice este mai mare decât în limbile moderne: *intelligere*, *discere* și *docere*. În prima fază, verbul *intellego*, *intelligere*, *intelexi*, *intelectum* ale căror forme au pătruns în limba română ori prin filieră franceză, ori prin împrumut direct din latină: *înțelegere*, respectiv *intelect*, ultimul provenit din supinul latinesc *intelectum*, conținut care trimite la înțelegerea faptelor, situațiilor, fenomenelor, proceselor supuse analizei. A doua fază a procesului de dezvoltare a inteligenței este reflectată de conținutul verbului latinesc *disco*, *discere*, *didici*, *discitum*, care pune micul actant al procesului educativ în fața acțiunii de a afla, apoi de a învăța și de a cunoaște bine fenomenele, lucrurile, situațiile și procesele analizate comparativ și în detaliu. Faza a treia a procesului de dezvoltare a inteligenței corespunde conținutului verbului latinesc *doceo*, *docere*, *docui*, *doctum*, care semnifică competența a-l învăța pe altul. Ca dovadă a abilității transmiterii informației și a punerii ei în aplicare, asociată cu subtilitatea necesară stimulării curiozității celorlalți, priceperea și competența de rezolvare a problemelor, micul școlar devine *doctus*, un învățat și un învățător în același timp. Astfel, micul școlar este dirijat subtil de pedagog de a nu deveni un *doctus cum libro*, adică un *savant cu cartea în mână*, unul care nu exprimă idei proprii și care se erijează într-un învățat, ce utilizează emfatic ceea ce a aflat din alte

"The Development of the Preschools and Primary School Students Intelligence", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 137-146

cărți și a memorat fără discernământ, când se știe că parada de erudiție nu are de a face cu pasajele reținute și nefiltrate logic de un astfel de citoman înveterat.

Tot atât de periculos ca mesajul dictonului *doctus cum libro* sunt utilizarea excesivă a calculatorului, jocul pe calculator sau telefon care dezvoltă o dependență improprie oricărui tip de inteligență, dependență ce obstrucționează dezvoltarea acesteia, demonstrată prin elaborarea opiniilor proprii ce presupun o socializare reală și o competiție cu ceilalți. Ori, accentuarea unui anumit tip de inteligență se poate face cu anumite tehnologii selectate de profesori și complementare metodelor tradiționale sau inovatoare. Este vorba de tehnologii care atrag prin ingeniozitate, culoare sau sunet, și obligă micii școlari la o comunicare și o competiție cu ceilalți, nu la o interiorizare individuală și la un consum neuronal inutil. Astfel că învățatul cu ajutorul tehnologiei este un proces extrem de activ și interactiv, când e folosit adecvat dezvoltării inteligenței copiilor.

Ca dovadă a importanței socializării și a declanșării unei competiții favorabile dezvoltării inteligenței este conținutul altui dicton latin din sfera procesului de învățare: *Docendo discitur*, cu semnificația: *Înveți învățând pe alții*. ce include o caracteristică esențială a actului de dezvoltare a inteligenței, spontaneitatea, și trimitere la ineditul și rapiditatea de a găsi o rezolvare la o situație dificilă. Maxima omonimă celei anterioare: *Disce ut doceas!* cu sensul: *Învață pentru tine ca să înveți pe altul!* asociază cantitatea și calitatea informațiilor asimilate în timp cu inteligența de a le transmite altora, informații care la rândul lor ar constitui o tehnică de stimulare dirijată a creativității fie individuale, fie în special în grupe. Este ceea ce astăzi numim *brainstorming*, fenomen specific dezvoltării fiecărui tip de inteligență.

Teoria inteligenței multiple, aplicată în studiul de față, a fost inițiată de renumitul profesor universitar de la Universitatea Harvard, dr. Howard Gardner, în anul 1983.³ Acesta identifică, în final, 9 tipuri de inteligență, adăugând celor 8 tipuri inițiale un al 9-lea controversat: *inteligența spirituală* sau *existențială*.⁴ Conform teoriilor despre inteligență, analistul american susține că există oameni cu capacități și abilități deosebite, care nu ar avea rezultate prea bune la testările clasice ale IQ-ului (coeficientul de inteligență). Drept consecință, noțiunea tradițională de inteligență

³ [www.opinii.md/articol/1829/7-tipuri-de-inteligență](http://www.opinii.md/articol/1829/7-tipuri-de-inteligen%C7%A7a): Profesorul Howard Gardner.

⁴ www.familie-relatii.acasa.ro/dezvolare-personala-54/cele-noua-tipuri.

Emilia-Sanda Cîrceie

bazată pe IQ are limitele ei, propunând mai întâi șapte tipuri de inteligență, la care ulterior adaugă treptat alte două, acoperind cu o paletă mult mai largă intelectul uman. Această clasificare permite cunoașterea de către educator a fiecărui preșcolar și încadrarea acestuia unui anumit tip de inteligență, care prin exerciții bine alese ar putea contribui la dezvoltarea inteligenței cu care acesta este înzestrat nativ. Tipurile de inteligență și domeniile unde inteligențele pot fi identificate, coincid cu disciplinele studiate în clasa pregătitoare, clasa întâi și clasa a doua, constituite ca bază a învățării integrate: *Comunicare în limba română, Matematică și explorarea mediului, Muzică și mișcare, Arte vizuale și abilități practice, Dezvoltare personală*. Acestea permit atât identificarea tuturor tipurilor de inteligență individuală, cât și preconizarea metodelor și tehnologiilor selectate pentru dezvoltarea acestora.

Drept consecință, cunoașterea individualității celui care beneficiază de educație în ciclul primar și preșcolar, constituie premisa oricărei acțiuni de dezvoltare a inteligenței acestora în funcție de tipul predominant. În activitățile de consiliere micii elevii ar putea fi direcționați spre o categorie de activități, implicite sau explicite, propuse să se desfășoare bidimensional în timp și spațiu școlar și extrașcolar, aceste activități urmărind dezvoltarea tipurilor de inteligență nativă, pregătind micul elev pentru viață. Cunoașterea individualității elevilor presupune interconectarea actului instructiv școlar cu cel extrașcolar, cu analiza psihologică, pedagogică și socială a acestora.

Teoria inteligențelor multiple presupune încadrarea fiecărui elev exclusiv unui anumit tip de inteligență predominant, cum ar fi: 1) *inteligența verbală și auditivă*; 2) *logică sau matematică și rațională*; 3) *muzicală și ritmică*; 4) *vizuală și spațială*; 5) *cinetică*; 6) *interpersonală*; 7) *intrapersonală*; 8) *naturistă*; 9) *spirituală*. În primul rând, abilitatea de a vorbi, a scrie, a învăța limbi noi, apoi de a stăpâni gramatica, cu morfologia și sintaxa, precum și talentul înăscut al școlarului mic denotă *inteligența verbală*. Aceasta se poate identifica și dezvolta în cadrul disciplinei *Comunicare în limba română*, studiul acestei discipline fiind început în clasa pregătitoare, continuând până în clasa a II-a și asigurând, prin apelarea la inteligența verbală a elevilor, o dezvoltare progresivă a competențelor, prin valorificarea experienței specifice vârstei, prin accentuarea dimensiunilor afectiv atitudinale și acționale ale formării acestora.

Micii elevi dotați cu inteligență verbală și auditivă doresc ca lumea din exteriorul lor să fie reprezentată prin senzații auditive. Învățământul actual recurge la acest tip de inteligență, considerând că informațiile trebuie auzite pentru a fi asimilate. Pe lângă

"The Development of the Preschools and Primary School Students Intelligence", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 137-146

metodele clasice care pot accentua inteligența verbală, tehnologia multimedia cu noi programe ca „Wings of Learning”, „Muppet Slate” permit școlărilor mici să redacteze sau să insereze grafice gen rebus în texte. Alte programe de la Microsoft, precum „Pine Artist and Creative Writer” fac posibilă scrierea cuvintelor de diferite mărimi, acompaniată de diferite efecte sonore.

În al doilea rând, atuul celor care se simt confortabil printre numere și deducții logice trimite la *inteligența logică sau matematică și rațională*. Programa școlară actuală pentru disciplina *Matematică și explorarea mediului*, pune în plan secund dobândirea de cunoștințe cu scopul informării, așezând pe primul loc conceptele cheie și instrumentele cu care elevii vor surprinde inteligent și distinctiv specificitatea fiecărui domeniu. Micii elevi dotați cu inteligența logică se descurcă foarte bine cu simboluri și reprezentări grafice. Programa actuală destinată celor două domenii facilitează o abordare integrată a conceptelor specifice domeniilor *Matematică și Științe ale naturii*, demersuri metodice ce asigură dezvoltarea unei inteligențe logice. Dezvoltarea capacității acestui tip de inteligență se poate obține prin rezolvarea unor jocuri logice, învățarea unui limbaj de programare sau chiar activități practice care au o componentă logică esențială: tricotatul. Pe lângă metodele clasice pot fi utilizate tehnologii care măresc inteligența logico-matematică, precum apreciatul program „Milie’s Mathouse” de la Edmark’s, care introduce numerele și conceptele matematice copiilor preșcolari sau de la școala primară.

Astfel că, micii școlari sunt familiarizați cu conceptele matematice importante, operând cu animale sau insecte vorbitoare. În vreme ce ei cercetează și descoperă secretele jocului, învață despre numere naturale, forme geometrice, felurite mărimi, diverse tipare și rezolvarea de situații-problemă. În plus, pentru elevii din întregul ciclu primar, un alt program numit „Math and More” de la IBM prezintă elevilor tipare, relații, geometrie, probabilități și statistică prin intermediul unor materiale listate sau video foarte incitante.

În schimb, școlarii mici, sensibili la sunete, ritmuri, note muzicale, fie că ne referim la strofe și refrenuri, fie la simfonii, sunt înzestrați cu un talent muzical, adică cu *inteligența muzicală și ritmică*. Prin urmare, aceștia au o percepție fină a ritmului, simțind nevoia să găsească ritm în orice și să înțeleagă muzica legată de evenimentele esențiale ale vieții sale. Pentru a dezvolta inteligența muzicală preșcolărilor și școlărilor mici, este necesar să le mărim orizontul muzical, punându-i, pe de o parte, să asculte genuri cât

Emilia-Sanda Cîrceie

mai diverse, pe de altă parte, să-și exerseze calitățile vocale prin mini activități muzicale de tip karaoke. În sprijinul dezvoltării inteligenței muzicale pot fi momentele de liniște, când școlarul mic/preșcolarul este pus să asculte cu atenție toate sunetele ambiante. Ca tehnologie care amplifică inteligența muzicală este programul „Musicland”, care permite copiilor să compună muzică imediat prin manipularea notelor și a grafiilor conceptelor muzicale ale calculatorului. Programul permite ca elevul să deseneze o formă pe ecranul calculatorului pentru a o transforma în notație muzicală. Micul elev poate colora după aceea notele, cu diferite culori pentru diferite instrumente, după care calculatorul redă sunetul stilizat.

Comparativ cu elevii dotați cu tipurile de inteligență descrise anterior, școlarii mici, înzestrați cu o *inteligență vizuală și spațială* evidentă sunt ușor de identificați întrucât pot fi supuși următoarelor operații: pot să-și imagineze, să înțeleagă și să reprezinte vizual concepte geometrice și spațiale. Cei care posedă acest tip de inteligență vizualizează foarte clar și simt nevoia să-și reprezinte mental realitatea.

Copiii și elevii mici, identificați cu inteligență spațială, au un deosebit simț al direcției foarte bine dezvoltat, având o coordonare foarte bună a mișcărilor și o memorie vizuală deosebită. Dezvoltarea acestui tip de inteligență se face prin rezolvarea unor puzzle-uri sau labirinturi și prin modelarea plastelini. În plus, școlarii mici dotați cu inteligență spațială pot fi puși să rearanjeze cumpărăturile în sacoșe, pot fi numiți drept ghizi pe trasee mai lungi în timpul drumețiilor și al excursiilor. Printre noile tehnologii care măresc inteligența vizual-spațială se află realitatea virtuală. Aflată la început de drum, această lume generată de calculator prezintă metode de învățare memorabile în noi dimensiuni pedagogice. Ca ilustrare a contribuției realității virtuale oferim metoda prin care un elev este dotat cu o cască care conține un monitor, căști și o mânășă electrică.⁵ Acest echipament poate fi conectat la un calculator care dirijează coordonarea intrării senzoriale cu mișcarea fizică. Calculatorul monitorizează poziția mâinii cu mânășă, creând experiențe reale. Astfel că unul dintre primele programe a permis jucătorului să se plimbe pe strada Aspen, să vadă împrejurimile și chiar să modifice anotimpurile anului. Ajungând la colț, elevul s-a putut întoarce la stânga sau la dreapta pentru a explora împrejurimile.

În comparație cu inteligența vizuală și spațială, inteligența *kinesteziică* sau *cinetică*, întâlnită, mai ales, la atleți, actori, chirurși și

⁵ www. referat. clopotel. ro/tipuri de inteligență , p. 4.

"The Development of the Preschools and Primary School Students Intelligence", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 137-146

piloți, este identificată la școlarii mici care își coordonează bine mișcărilor corpului. Acest tip de inteligență este specifică școlărilor mici atrași de lucrul direct cu lemnul. Posesorii acestui tip de inteligență au nevoie în timpul procesului de învățare de a atinge și a manipula anumite obiecte. Apelând la jocuri ei obțin rezultate bune la învățătură, întrucât au nevoie și de mișcare la nivel mental. Capacitățile acestui tip de inteligență se pot dezvolta prin dans, mersul pe bicicletă, prin diverse sporturi, precum și prin exerciții yoga.

Pe lângă metodele tradiționale, dezvoltarea inteligenței se poate face prin jocuri video, în care dăruirea micului elev jucător este totală, iar răspunsul fizic al acestuia este extrem de provocator. Jocuri ca „Pong” și „Breakout” demonstrează atracția pentru acest tip de tehnologie. Ulterior, „Tetris”, proiectat de matematicianul rus, cercetător în domeniul inteligenței artificiale, Alexei Pajitov a atras micii școlari prin obligația de lua rapid decizii, prin impunerea unei coordonări ochi-mână, odată cu tastarea rapidă a ipotezei. În mod sigur, acest fel de provocări la acțiune „la pachet” contribuie la captivarea elevilor, care în altă circumstanță n-ar fi atenți la ore, chiar dacă sunt înzestrați cu același tip de gândire spațială și logică.

Pe lângă celelalte tipuri de inteligență prezentate, *inteligenta interpersonală*, specifică bunilor manageri, este prezentă la acei școlari mici care etalează calități de buni lideri, având capacitatea de a organiza și a motiva colegii în spiritul activităților preconizate a se desfășura. Ca urmare a identificării școlărilor cu inteligență interpersonală, activitatea educatorului devine deosebit de complexă. Rolul acestuia este de a stabili sarcini clare celor dotați cu inteligență interpersonală, dar și de a cuprinde acțiuni și demersuri care urmăresc obiective și sarcini educaționale destinate dezvoltării acesteia. Odată aleși sau numiți manageri ai clasei, școlarii mici, dotați cu inteligență interpersonală reușesc să unească colectivul de elevi și să-i dirijeze cu o ușurință incredibilă în activități colective. Aceștia se implică în proiecte de grup, mențin contactul cu colegii lor și învață foarte bine în echipe. Elementul esențial al acestui tip de inteligență este comunicarea, absolut necesară unui lider obligat să poarte negocieri de succes.

Dezvoltarea acestui tip de inteligență se face prin ascultarea cu răbdare a celor din jur. Explicațiile unui coleg cu privire la un concept nou sau povestirea unei întâmplări cu o intrigă bogată și redarea acesteia detaliată și nuanțată, însă cu ajutorul unui vocabular ușor diferit constituie exerciții eficiente pentru dezvoltarea inteligenței interpersonale.

Emilia-Sanda Cîrceie

Întâlnită la scriitori, filosofi, psihologi și teologi, *inteligenta intrapersonală* poate fi definită la școlarii mici ca o capacitate deosebită a acestora de a-și explora propriile emoții și motivații, într-un mod obiectiv. Inteligența intrapersonală este specifică singuraticilor aflați mereu în meditație, fiind specifică celor care aleg să gândească în mod diferit și să iasă în mod ostentativ din tiparele societății pentru a reflecta singuri, ei cu sine. Acești mici școlari, dotați cu inteligență intrapersonală, simt nevoia de a sta singuri și de a gândi profund pentru a înțelege totul.

Cerința expresă a acestor elevi este ca în jur să fie liniște și să nu fie deranjați. Ca urmare a acestui fapt, dezvoltarea acestui tip de inteligență pornește de la dictonul latin: *Nosce te ipsum!*, adică *Cunoaște-te pe tine însuși!*. În acest scop, educatorul pune micul școlar să rezolve câteva teste de personalitate specifică vârstei sale. Apoi, îl poate dirija să scrie, în propoziții clare și simple, un jurnal și să mediteze asupra memoriilor sale în așa fel încât să fie cât mai aproape de propriile gânduri și sentimente.

În schimb, *inteligenta naturistă* întâlnită la mici școlari este dovedită fie de talentul deosebit la grădinărit, fie de ușurința acestora de a comunica foarte bine cu animalele sau chiar de a le dresa și îmblânzi. Dezvoltarea inteligenței naturiste poate fi dirijată de educator prin creșterea sensibilității față de natură, prin practicarea grădinăritului, începând de la îngrijirea câtorva ghivece. Referitor la îmbunătățirea comunicării cu animalele, micul școlar poate fi îndrumat pentru a deveni voluntar la un centru de îngrijire a animalelor abandonate. Aprofundarea cunoștințelor despre clasificarea speciilor de plante și animale contribuie la stimularea inteligenței naturiste.

Întrucât cel de al 9-lea tip de inteligență, cea *spirituală* sau *existențială* nu este asociată cu o anumită specializare a creierului acesta este contestat de psihologi și pedagogi. Însă s-a dovedit, prin studii medicale, că rugăciunea și meditația pot ameliora comunicarea între părțile componente ale creierului. Acestea micșorează fluxul sanguin către lobii parietali, fapt ce dirijează micul școlar spre percepții subiective referitoare la timp și spațiu. Stimularea inteligenței spirituale poate fi dirijată de profesorul de religie prin familiarizarea micilor școlari cu sisteme religioase și filosofice cunoscute și prin discuțiile referitoare la descoperirile copiilor dotați cu această inteligență spirituală, discuții desfășurate cu semenii lor interesați de aceste subiecte.

În concluzie, procesul instructiv-educativ desfășurat la nivelul clasei pregătitoare, clasa I și clasa a II-a este necesar să fie centrat, în primul rând, pe identificarea tipului predominant de

"The Development of the Preschools and Primary
School Students Intelligence", *Astra Salvensis*, III, 6, p.
137-146

inteligență al fiecărui elev și utilizarea de metodologii specifice, de tehnologii adecvate aceluși tip de inteligență. În al doilea rând, centrarea pe competențe ne așteptăm să contribuie sinergetic la fixarea dimensiunii acționale a cadrului didactic, respectiv la alegerea de strategii didactice adecvate formării personalității elevului din ciclul primar. Inteligența și competența școlărilor mici accentuează rolul esențial al școlii în dezvoltarea societății, respectiv pregătirea viitorilor cetățeni competenți și responsabili, care pot astfel să devină oameni de știință, exploratori, manageri sau consilieri ai acestora, practicieni eficienți, buni cetățeni într-un proces economic în plină evoluție.